
TYPES OF VIOLENT BEHAVIORS IN SCHOOLS AND PREVENTION MEASURES OF SCHOOL VIOLENCE

Daniela Koceva

Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev” Stip, N. Macedonia,

daniela.jakimova@ugd.edu.mk

Snezana Mirascieva

Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev” Stip, N. Macedonia,

snezana.mirascieva@ugd.edu.mk

Emilija Petrova Gorgeva

Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev” Stip, N. Macedonia,

emilija.petrova@ugd.edu.mk

Irena Kitanova

Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev” Stip, N. Macedonia,

irena.kitanova@ugd.edu.mk

Abstract: Unfortunately, the society in which we live today is still characterized as a transitional and partisan society in which the value system has long been lost. The crisis of values in society in a more radical form can also be seen in the violence, or intolerance and discrimination that is present among students. The rapid technological development and globalization in general, as well as the socio-political changes of the last decades, have been influencing the dynamics of social life and the changing value system. Studies confirm the presence of different types of violence in the school environment. The safety and sense of safety of children at school are the basis for their development and maximum educational attainment. On the other hand, violence against children is one of the most serious problems that endanger basic rights, their development, health and well-being that can endanger children's lives.

In the school environment where the educational process is carried out, conflict situations are part of everyday life. Disrupted communication is a common cause that leads to a conflict situation in the classroom both in the student-student relationship and in the student-teacher relationship. The subject can be the content of educational or educational messages, as well as the emotional dimension of the relationship. The origin can be from the school itself and outside it. The numerous measures taken against school violence should be grouped according to the target groups they are targeting.

It is a fact that students are constantly witnessing behaviors that contain elements of violence in the family, through the media, and in the school, and that they adopt these patterns as patterns of behavior.

What worries and is a big problem are the undiscovered forms that students never show and which are more subtle than the physical or verbal form of violence. There are a significant number of cases that are not detected or recognized by students as a form of violence.

For this reason, there is a need for systematic work to address this problem, which involves early identification and prevention of emergent forms of violent behavior among students, working with parents and teaching staff.

The subject of this paper will be the analysis of the types of violence in the schools and the proposed measures for their prevention.

Keywords: violence, school, coexistence, positive climate, cultural context.

ОБЛИЦИ НА НАСИЛНО ОДНЕСУВАЊЕ ВО УЧИЛИШТАТА И МЕРКИ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА НА УЧИЛИШНОТО НАСИЛСТВО

Даниела Коцева

Универзитет “Гоце Делчев“ Штип, Факултет за образовни науки, daniela.jakimova@ugd.edu.mk

Снежана Мирасчиева

Универзитет “Гоце Делчев“ Штип, Факултет за образовни науки, snezana.mirascieva@ugd.edu.mk

Емилија Петрова Ѓорѓева

Универзитет “Гоце Делчев“ Штип, Факултет за образовни науки, emilija.gorgeva@ugd.edu.mk

Ирена Китанова

Универзитет “Гоце Делчев“ Штип, Факултет за образовни науки, irena.kitanova@ugd.edu.mk

Резиме: Општеството во кое денес живееме за жал, се уште се карактеризира како транзициско и партизирано општество во кое системот на вредности е одамна изгубен. Кризата на вредностите во општеството во порадикална форма може да се воочи и во насилството, или нетолеранција и дискриминација кои се присутни меѓу учениците. Брзиот технолошки развој и глобализацијата воопшто, како и општествено-политичките промени во последните децении влијаат на динамиката на општественото живеење, но и на промена на системот на вредности. Истражувањата потврдуваат присуство на различни видови на насилство во училишната средина. Безбедноста и чувството на сигурност на децата во училиште се основа за нивниот развој и максимални образовни постигнувања. Наспроти тоа, насилството врз децата е еден од најсериозните проблеми кои го загрозуваат основните права, нивниот развој, здравјето и добросостојбата кое може да го доведе во прашање детскиот живот.

Во училишната средина каде што се изведува воспитно – образовниот процес конфликтните ситуации се дел од секојдневниот живот. Нарушената комуникација е честа причина која доведува до конфликтна ситуација во училиштата како на релацијата ученик – ученик, така и на релацијата ученик – наставник. Предмет може да биде содржината на воспитните или образовните пораки, како и емоционалната димензија на меѓусебните односи. Потеклото може да биде од самото училиште и надвор од него. Многубројните мерки кои се преземаат против насилството во училиштето треба да се групираат според целните групи на кои се насочени.

Факт е дека учениците непрекинато како во семејството, преку медиумите така и во училиштето се сведоци на однесување кое содржи елементи на насилство и дека тие обрасци ги усвојуваат како модели на однесување.

Она што загрижува и претставува голем проблем се неоткриените облици, кои учениците никогаш не ги покажуваат и кои се посуптилни од физичкиот или вербалниот облик на насилство. Постои значително поголем број на случаи кои не се откриени или не се препознаени од страна на учениците како вид на насилство.

Од таа причина постои потреба од систематска работа на решавање на овој проблем кој подразбира рана идентификација и превенција на појавните облици на насилно однесување меѓу учениците, работа со родителите и наставниот персонал.

Предмет на овој труд ќе биде токму анализата на видовите насилство во училиштата и предлог мерки за превенирање од истите.

Клучни зборови: насилство, училиште, соживот, позитивна клима, културен контекст.

1. ВОВЕД

Постојат многу дефиниции за насилство. Секоја од нив ја дефинира намерата да се нанесе повреда. Дваесет и првиот век е век којшто ќе се памети по масовното уништување и насилство што се случи во досега невиден размер во споредба со кога било во историјата на човештвото. Иако денес интензивно се зборува за една тенденција за се поголема и подлабока хуманизација на односите меѓу луѓето, за пацифизмот како идеологија на отфрлање на војната и воопшто на сите облици на насилството, реалноста е друга и сосема спротивна. Од една страна се зборува за демократија и хумани односи, а од друга доминира силата како средство за контролирање на комуникациите и односите. Насилството е вид на социјално дејствување (физичко или вербално) насочено кон повредување, злоупотреба или убивање на некого или за оштетување на нечија сопственост и посед, по пат на примена на физичка, психичка или друг вид на сила. Етиолошки, поимот насилство потекнува од поимот сила, односно примена на нецелесообразна, неупатена сила врз некого за да стори нешто што не се сака или е спротивно на неговата волја.

2. ОБЛИЦИ НА НАСИЛНО ОДНЕСУВАЊЕ ВО УЧИЛИШТАТА

Насилството и стравот од насилство се реални проблеми во нашите училишта, имајќи во предвид колку ученици и наставници секој работен ден го поминуваат во училиштето во еден мошне тесен ограничен простор. Ги посочуваме следните облици на насилство во училиштето:

- .Врсничко насилство (bullying);
- Насилство кон учениците од страна на вработените во училиштето;
- Насилство на учениците кон вработените во училиштето;
- Институцијата училиште како насилник.

Насилството во училиштето има различни облици и не се исцрпува во најчесто испитуваното, насилство меѓу учениците (врсничко насилство).

Врсничко насилство

Насилството во училишната средина е појава кога еден ученик или група ученици трајно и зачестено е изложен/а на малтретирање од страна на еден или повеќе ученици, кои намерно сакаат физички да ги повредат, понижат или изложат на други психолошки и социјални непријатности.³

Посебно значаен облик на врсничко насилство во училиштето е она кое се состои во повторено малтретирање на учениците. Оваа појава се нарекува силециство (или уште злоставување, малтретирање) што ќе се користи и како превод на англиските зборови bullying и mobbing. Терминот bullying се користи кога се зборува за врсничко насилство и означува агресија на појакиот над слабиот, при што напаѓачот и нападнатата страна може да биде и поединец и група. Карактеристики на bullying се :

- Однесувањето е постојано, насилникот е истраен и систематичен;
- Однесувањето предизвикува страв кај жртвата ;
- Однесувањето е базирано на нерамнотежа или злоупотреба на моќта ;
- Однесувањето обично се одвива во групен контекст.

Врсничкото насилство може да се појави во различни облици:

- вербално – нарекување со погрдни имиња, карање, омаловажување, навредување, дофрлување, исмејување и друго;
- физичко – ударање, туркање, буткање, одземање и уништување на предмети;
- социјално – оговарање, избегнување, игнорирање, изолирање, ширење на лаги и гласини, одвојување на поединци од другите на основа на различност, неприфаќање по било кој основ;
- психичко – заканувачки погледи, гримаси, исмејување, несакани допири и коментари, следење, изнудување пари, учена;
- сексуално – подразбира несакано допирање, на несакан начин и по несакани места на телото, изнудување сексуални услуги, принуда на сексуален чин, подведување итн.
- расистичко (racial bullying) – одвојување на поединци на основа на расна, верска, национална припадност, доведување во позиција на нерамноправност и нееднаквост;
- електронско насилство (cyber bullying) – преку мобилни телефони и интернет

Насилство на вработените кон учениците

Иако постои закон кој ги регулира правилата на однесување на вработените во училиштата, се случува некои вработени со своите постапки и однесување да вршат насилство врз учениците. Освен физичко, најчест вид на насилство над учениците е емотивното, психолошко насилство кое се манифестира преку : нејасно и неаргументирано оценување, исфрлање од час, омаловажување, викање, ученување, давање погрдни имиња, „ловење“ на незнаење, намерно поставување на нејасни прашања, давање слаби оценки од предметот заради недисциплина, присилување на кодошење, етикетање, игнорирање на некои ученици, вршење притисок на одличните ученици да се вклучат во работата на поголем број секции или да одат на натпревари по повеќе предмети; отворено или прикриено барање на поклон, сексуална злоупотреба и сл.

Насилство на учениците кон вработените

Овој вид насилство најчесто се јавува во повисоките одделенија (на поголема возраст) од основните и средните училишта. Најчесто е вербално, но се забележува и тренд на пораст на физичко насилство кон вработените во училиштето. Овој вид насилство во училиштата е најмалку истражуван и затоа во литературата има најмалку податоци за него.

Институцијата училиште како насилник

Училиштето како институција со некои свои барања или пак со злоупотреба на моќта може да врши насилство над учениците. На пример: лошите услови за работа, преобемни програми и барања, крутоста на одделенско - часовниот систем, несоодветна примена на воспитно- дисциплинските мерки, несоодветен начин на работа во училиштата и сл.

3. ПРЕВЕНЦИЈА

Превенцијата е чин, постапка или збир на активности кои се преземаат за да се спречи нешто, активност која ќе се произведе како последица, заштита од нешто.

Превенцијата е проактивен процес со кој се охрабруваат поединците и групите како да се справуваат со животните предизвици, случувања и транзиции, создавајќи и поддржувајќи услови кои ќе промовираат здрави однесувања и животни стилови. Таа претпоставува создавање услови, прилики и искуства со кои се

³ 1 Popadić, D. (2009). Nasilje u školama, Beograd: Radonić, 26

развираат здрави и автономни луѓе. Превенцијата е комплексен процес и сеопфатна стратегија втемелена на разбирање на факторите кои доведуваат до проблеми во однесувањето, како и разбирање на можните варијации на тие фактори меѓу поединците, групите, заедниците, етничките групи и групи на различни нивоа на ризик. Основното значење на превенцијата, од гледиштето на заедницата, е да се променат условите на живеење во заедницата, кои може да поттикнуваат развој на индивидуални проблеми. Таквите услови би можело да вклучуваат: недостаток на услови за вработување, недостаток на структурирани активности за млади после училиштето, недостаток на комуникација помеѓу младите и училишните раководства, недостаток на отворена комуникација и вежби во училиште.

Ние под превенција ќе подразбираме збир на мерки насочени кон популацијата деца, млади и возрасни со цел поттикнување на позитивниот развој на децата и младите, јакнење на заштитните фактори како и смалување на факторите на ризик за развој на ризични однесувања и пореметувањата во однесувањето, пред нивното појавување.

Мерки за превенција на училишното насилство

Многубројните мерки кои се преземаат против насилството во училиштето може да се групираат според целните групи на кои се насочени.⁴

Во првата група спаѓаат интервенции насочени кон ученикот во кои спаѓаат: различни облици на помош во учењето, групно, индивидуално и врничко советување, обука во интерперсоналните вештини, обука во совладувањето стрес, обука во решавањето проблеми, обука во заменување агресија, составување кодекс на права и одговорност, морално воспитување.

Во втората група спаѓаат интервенции насочени на наставниците во кои спаѓаат: обука за справување со агресија, чести контакти надвор од училиштето на наставникот и ученикот, поголема интеракција меѓу наставникот и родителите, групна дискусија меѓу управата на училиштето, наставниците и учениците.

Во третата група спаѓаат интервенции насочени на училишната програма во која спаѓаат: курсеви од ликовна и музичка уметност, курсеви за правата на учениците, центри за учење, различни видови образование надвор од редовната настава.

Во четвртата група спаѓаат интервенции насочени кон управата на училиштето, во која спаѓаат: користење обучени преговарачи во конфликтни ситуации, јасно одредување одговорности и авторитет меѓу раководните луѓе во училиштето, основање на комитети за училишна безбедност, координираност меѓу училишната управа и полицијата, прирачник за училишни процедури, правилник за права и одговорности, обука за справување со агресија, демократизирано управување со училиштето, курсеви за човечките односи.

Во петтата група спаѓаат интервенции насочени на физичката училишна средина како што се: намалување на големината на училиштето и одделенијата, зголемен надзор од страна на оспособени лица, брзо реагирање после вандализам, електронска проверка за откривање на оружје, инсталирање табли за графити, училишна зграда во која сите учениците ќе имаат лесен пристап кон сите простории за да се олесни комуникацијата помеѓу директорот на училиштето, наставникот и ученикот.

Во интервенциите насочени на родителите спаѓаат: организирање одбор за спречување на отсуствување од настава, обука во вештините на родителство, родителите како предавачи, поголема законска одговорност за родителите за однесувањето на нивните деца, центри за семејно воспитување, договори меѓу учениците и родителите за ненасилство. Во интервенциите насочени кон лицата од обезбедувањето: лицата кои се ангажирани за обезбедување да ги проучуваат законите, посети на семејствата на учениците и составување на училишен прирачник за безбедност.

Во интервенции насочени на заедницата спаѓаат: програми на помагање, образование за спречување вандализам, овозможување на локалната заедница да ги користи просториите во училиштето после часовите, заедничко прославување и општествено корисни акции организирани со училиштето и во училиштето.

Во интервенции насочени на општеството спаѓаат: воспоставување на единствен систем на известување за случаите на насилство и вандализам, создавање државен надзорен одбор против насилство, построги прописи за носење оружје. Кои се програмските цели кои треба да се постигнат кај поединечните целни групи:

1. Наставниците и другиот училишен персонал
  - да станат свесни за проблемот на насилство;
  - да бидат активно вклучени во решавање на тој проблем;

⁴ Gašić-Pavišić, S. (2004) .Mere i programi za prevenciju nasilja u školi. Zbornik instituta za pedagoška istraživanja, Beograd: Institut za pedagoška istraživanja,36,168-187

- да реагираат на агресивното однесување во училишниот двор.
2. Родителите
    - да станат свесни за проблемот со насилништво;
    - да бидат активно вклучени во решавање на тој проблем.
  3. Учениците
    - да бидат толерантни и да престанат со насилство кон другите;
    - да пружаат помош на жртвите на насилство;
    - да се спротивставуваат на насилното однесување.
  4. Промени во социјалното опкружување
    - атрактивно училишно игралиште и сл.

Како методи на работа во превенирање на училишното насилство најчесто се користат мултидимензионалните пристапи и интерактивните техники на учење. Во пониските одделенија тоа подразбира: раскажување на приказни и играње на улоги (особено во конфликтни ситуации), користењето кукли или театарска претстава, примена на техники на илустрација и набљудување на слики, вербални инструкции и совети како во некои ситуации на насилство да се снајдат. На повозрасните ученици може да им се понудат различни задачи од типот: интервјуирање на возрасните за насилството и решавање на конфликтните ситуации.

Често се користат и дискусии во поголеми или помали групи кои се надополнуваат со видеоснимки од секојдневниот живот, задачи за самостојно истражување на причините и последиците од насилното однесување. Во некои училишта се применуваат и програми на врсничка поддршка. Помала група на ученици се пријавуваат за медијатори и поминуваат соодветна обука надвор од училишните часови. Обуката трае неколку дена и содржи запознавање со конфликти и медијација како и обука. Обуката е преку играње улоги, совладување на вештини потребни за медијација, како што е активното слушање.

Медијаторите добиваат постојана поддршка и контрола од возрасните - наставниците и се состануваат еднаш неделно. Учениците – медијатори се занимаваат со полесни случаи како што се оговарање, закани, навредување и слично, додека екстремните облици на вербално и физичко насилство го препуштаат на возрасните.

По правило, вклучени се два медијатори. Меѓутоа, медијацијата има и свои ограничувања затоа што понекогаш има голема нееднаквост на моќта кај двете страни во конфликтот, а тогаш се случува едната страна во конфликтот да не сака да и се пристапи, или пак има појава на изразено непријателство на врсниците кон учениците кои ја имаат улогата на медијатор.

4. ЗАКЛУЧОК

Факт е дека учениците непрекинато како во семејството, преку медиумите така и во училиштето се сведоци на однесување кое содржи елементи на насилство и дека тие обрасци ги усвојуваат како модели на однесување.

Она што загрижува и претставува голем проблем се неоткриените облици, кои учениците никогаш не ги покажуваат и кои се посуптилни од физичкиот или вербалниот облик на насилство. Постои значително поголем број на случаи кои не се откриени или не се препознаени од страна на учениците како вид на насилство.

Од таа причина постои потреба од систематска работа на решавање на овој проблем кој подразбира рана идентификација и превенција на појавните облици на насилно однесување меѓу учениците, работа со родителите и наставниот персонал. Вработените во училиштата често не се добро информирани или обучени, многу оптоварени се и незадоволни од условите за работа. Оттаму е потребно да се работи и на нивната понатамошна доедукација која ќе се однесува на оспособеност за детекција, интервенција, превенција на различни девијантни, деструктивни појави во основното училиште.

Како најповикани се стручните соработници, кои посебно внимание треба да посветат на едукацијата на младите преку организирани трибини, предавања, советувања на актуелни теми: алкохолизам, пушење, употреба на дрога, насилно однесување и мерки за превенција од истото, љубов, пријателство, сексуално преносливи болести и како да се заштитиме од нив и сл.

Не помала е улогата и одговорноста и на наставникот. Тој е оној кој мора да најде начин како да делува на факторите на ризик, тој мора да пронајде доволно оптимизам кај себе и грижа за учениците. Наставникот треба да се информира и да научи за различните национални, културни и социо-економски услови од

кои потекнуваат учениците и како да се комуницира со дисфункционални семејства. Но, се разбира тоа не е можно без негова постојана едукација, без негов постојан професионален развој.

Училиштето би требало да преземе чекори за да воспостави позитивна училишна клима, да изнајде начини со кои ќе стане продолжение на семејството, односно да обезбеди континуитет помеѓу двете средини.

Од големо значење е родителите навремено и редовно да се информираат за сите планирани активности во училиштето на нивните деца.

Со училишната политика за развивање на позитивна училишна клима за партнерство со родителите, треба да бидат запознати сите родители како и начинот и описот за нивно вклучување.

ЛИТЕРАТУРА

- Петрова - Ѓ., Е. (2007). *Современото училиште и моралното воспитување*. Штип: Педагошки факултет;
- Сулејманов,З., & Стојановски, Н. (2002). *Социјална патологија*. Скопје: Филозофски факултет;
- Вашиќ, Ј. (2009). *Теорије превенције: превенција poremećaja u ponašanju I rizičnih ponašanja djece I mladih*. Zagreb: Školska kniga;
- Basic, J., Zizak i sar. (1992) *Programski aspekti tretmana djece i omladine s poremećajima u ponašanju*. Zagreb: Socijalna zaštita;
- Bašić, J., Koller-Trbovic, N., & Uzelac, S. (2004) *Poremećaji u ponašanju I rizična ponašanja*. ERF, Sveuciliste u Zagrebu;
- Fast, J., (2016) *Beyond Bullying: Breaking the Cycle of Shame, Bullying, and Violence*. New York: Oxford University Press
- Finley, L., (2014) *School violence*, ABC-CLIO; 2 edition
- Gašić-Pavišić, S. (1998) *Nasilje u školi*; vo M. Milosavljević (red.): *Nasilje nad decom*. Beograd: Fakultet političkih nauka;
- Gašić-Pavišić, S. (2004) *Mere i programi za prevenciju nasilja u školi*, Zbornik instituta za pedagoška istraživanja, Beograd: Institut za pedagoška istraživanja
- Kislin, N., (2019) *LOCKDOWN: Talking to Your Kids about School Violence*, USA: Highpoint Life
- Mayer, M. J., & Jimerson, S. R., (2019) *School Safety and Violence Prevention: Science, Practice, Policy*, American Psychological Association
- Milosavljevic, M. (2004) *Zlostavljanje I zanemarivanje dece*. Socijalno- humanitarno „Sačuvajmo decu“. Beograd: Intergraf MM.
- Papa, R., (Ed.) (2019) *School Violence in International Contexts* Springer Nature Switzerland, http://doi.org/10.1007/978-3-030-17482-8_1
- Popadic, D. (2009), *Nasilje u školama*. Beograd: Radonic;